

İYİLİK VE KÖTÜLÜK SOSYAL SORUMLULUKLAR ve MÜEYYİDELER

عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبَدٍ الْأَسَدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”... الْبِرُّ مَا أطمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَأطمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ
وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ.“

Vâbisa b. Ma'bed el-Esedî'den nakledildiğine göre,

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“...İyilik, gönlünü huzura kavuşturan ve içine sinen şeydir; kötülük ise insanlar sana fetva verseler bile, gönlünü huzursuz eden ve içinde kuşku bırakan şeydir.”

(DM2561 Dârimî, Büyü', 2)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ :
كَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ إِذَا أَحْسَنْتُ وَإِذَا أَسَأْتُ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ :
”إِذَا سَمِعْتَ جِيرَانَكَ يَقُولُونَ: قَدْ أَحْسَنْتَ، فَقَدْ أَحْسَنْتَ. وَإِذَا سَمِعْتَهُمْ
يَقُولُونَ: قَدْ أَسَأْتُ، فَقَدْ أَسَأْتُ.“

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ... سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ:
”مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ
وَذَلِكَ أَوْعَى الْأَيْمَانِ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى
سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِمِثْلِهَا.“

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ:
”اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا.“

Abdullah (b. Mes'ûd) tarafından nakledildiğine göre, bir adam Resûlullah'a (sav), "İyi mi kötü mü yaptığımı nasıl bilebilirim?" diye sormuş, Hz. Peygamber (sav) de şöyle buyurmuştur: *"Komşularının, 'İyi yaptın!' dediğini duyarsan iyi yapmışsındır. Onların, 'Kötü yaptın!' dediğini duyarsan da kötü yapmışsındır."*

(İM4223 İbn Mâce, Zühd, 25; HM3808 İbn Hanbel, I, 402)

Ebû Saîd (el-Hudrî) diyor ki, "Resûlullah'ı (sav) şöyle derken işittim: *'İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle (ona karşı kin ve nefret beslesin). Bu ise imanın asgarî gereğidir.'*"

(M177 Müslim, İmân, 78)

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"İçinizden İslâm'ı güzelce yaşayan kimseye, yapacağı her bir iyiliğe karşılık on mislinden yedi yüz katına kadar sevap yazılır; yapacağı her bir kötülüğe ise ancak bir misli yazılır."*

(B42 Buhârî, İmân, 31)

Hiz. Âişe'den nakledildiğine göre, Hiz. Peygamber (sav) şöyle derdi: *"Allah'im! Beni, iyilik yaptıkları zaman sevinç duyan, kötülük yaptıkları zaman da bağışlanma dileyen kullarından eyle."*

(İM3820 İbn Mâce, Edeb, 57; HM26066 İbn Hanbel, VI, 188)

“H

eyetler Yılı” olarak bilinen hicretin dokuzuncu yılıydı.¹ Arap Yarımadası’nın çeşitli bölgelerindeki kabileler Medine’ye yoğun bir şekilde heyetler gönderiyorlardı. Genellikle kabilelerinin İslâm’a girdiğini bildirmek ve İslâm hakkında temel bilgiler öğrenmek için gelen bu heyetlerin sayısı altmışı geçmişti.

Esedoğulları kabilesinden seçilen on kişilik heyet de bunlardan biriydi. Medine’ye geldikleri esnada Allah Resûlü mescitte ashâbıyla birlikte oturmaktaydı. Heyet mescide girdi ve Allah Resûlü’ne biat edip kelime-i şehâdet getirerek Müslüman oldu. Bu arada heyetten bazıları, kendiliklerinden gelip savaşız Müslüman olduklarını Hz. Peygamber’in başına kaktılar ve bu tavırları nedeniyle Yüce Allah tarafından uyarılmışlardı.²

Yeni bir dine intisap eden Esedoğulları heyeti Peygamberimize çeşitli sorular sordular ve ondan cevaplarını dinlediler. Allah Resûlü onlara Kur’ân-ı Kerim’i öğrenmelerini emretti.³

Heyette yufka bir yüreğe ve duygusal bir mizaca sahip olan Vâbisa b. Ma’bed isimli bir zât da vardı.⁴ Medine’de kalmış ve elinden geldiğince yeni kabul ettiği dini öğrenmeye ve hayatına aksettirmeye azmetmişti. Medineli olmadığı için Resûlullah ile birlikte geçireceği zaman sınırlıydı. Fakat öğreneceği o kadar çok şey vardı ki... Meselâ iyilik ve kötülüğe dair ne kadar soru varsa hepsini sormak geçiyordu içinden, mescidin içinde etrafı büyük bir kalabalıkla çevrilmiş Hz. Peygamber’e bakarken...⁵

Ancak Vâbisa kararlıydı. Sorusunu muhakkak soracak ve belki bir daha göremeyeceği Peygamber’inden cevabını alacaktı. Hemen harekete geçti. Oturanları kızdırmak pahasına onları çiğneyerek ilerlemeye başladı. Bu arada kendisini uyarılara, âdeta yalvarırcasına, “*Bırakın beni! Yaklaşayım ona! O, benim kendisine yaklaşmayı en çok istediğim insan.*” diyordu. Nihayet bu çabası Allah Resûlü’nün dikkatini çekti. Resûl-i Ekrem etrafındakilere, “*Vâbisa’yı rahat bırakın, yâ Vâbisa yaklaş!*” buyurdu. Artık Vâbisa’nın en büyük arzusu gerçekleşmek üzereydi. Resûl-i Ekrem’in yanına geldi, önüne oturdu, dizlerini onun dizlerine değdirdi.⁶

Allah Resûlü, “*Ey Vâbisa! Sormak için geldiğin soruyu ben mi söyleyeyim yoksa sen mi sorarsın?*” diye sordu. Anlaşılan, Vâbisa’nın merak ettiği soru

¹ HS5/248 İbn Hişâm, *Siret*, V, 248.

² ST1/292 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 292; EÜ3/94 İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, III, 94; Hucurât, 49/17.

³ EÜ2/40 İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, II, 40-41.

⁴ TK30/392 Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, XXX, 392.

⁵ HM18169 İbn Hanbel, IV, 229.

⁶ HM18164 İbn Hanbel, IV, 227; HM18169 İbn Hanbel, IV, 229.

Allah Resûlü'nün de kulağına gelmişti. Vâbisa, "Siz söyleyin." dedi. Allah Resûlü, "İyilik ve kötülüğü(n ne olduğunu) sormaya geldin, değil mi?" buyurdu. Vâbisa, "Evet, seni Hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki başka değil sadece bu soru için buraya geldim." cevabını verdi.⁷ Bunun üzerine Allah Resûlü üç parmağını birleştirip Vâbisa'nın göğsüne vurarak, "Sen fetvayı kendinden iste, sen fetvayı kalbinden iste, ey Vâbisa!" buyurdu. Ardından da şunları ilâve etti: "İyilik, gönlünü huzura kavuşturan ve içine sinen şeydir; kötülük ise insanlar sana fetva verseler bile, gönlünü huzursuz eden ve içinde kuşku bırakan şeydir."⁸

Hayatta iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ayırt edecek bir kılavuz, söz ve davranışlarına rehber olacak bir kıstas isteyenler için dikkate değer bir öğüt vardır, Resûl-i Ekrem'in bu hadisinde. İyilik ve kötülüğü, vicdanda hissedilen derunî bir etkilenme ve duyarlılıkla tarif eder Allah Resûlü. İnsan vicdanının, hadiseleri idrak edip değerlendirecek şuur ve basirete sahip olduğunu hatırlatır. Ancak vicdan sadece davranışların iyi ya da kötü olduğunu tayin etmez; o ayrıca bir müeyyide kaynağı olarak ahlâkî yükümlülükleri yerine getirmeye zorlar insanı. Olumlu davranışları için huzur verirken, olumsuz davranışları karşılığında ona azap verici bir huzursuzluk tattırır.⁹

Kâ'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebî'... Vicdan azabının ne olduğunu belki de dünyada en iyi bilen üç kişi... Hiçbir mazeretleri yokken Tebuk Seferi'ne katılmamışlardı. Durumlarını tüm gerçekliğiyle Resûlullah'a anlattıklarında çok ağır bir tepkiyle karşılaştılar. Zira Allah Resûlü ve sahâbiler, bu üç kişiyle tek bir kelime konuşmadılar, onların selâmlarını almadılar, yüzlerine dahi bakmadılar. Hanımları dâhil herkes yanlarından uzaklaşmıştı. Vicdanlarıyla baş başa kaldıkları elli gün boyunca ıstırap içinde ağlamaktan başka bir şey gelmemişti ellerinden... Durumlarını Yüce Allah şöyle anlatmıştı Kur'an'da: "Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıklıkça sıkıyordu. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı."¹⁰ Vicdanlarındaki bu acı ancak Yüce Allah'ın kendilerini bağışladığını bildiren âyetle hafiflemişti; lâkin hayatları boyunca bu ıstırapın anısını yüreklerinde taşımışlardı.¹¹

Zayıf yaratılmıştı bir kere insan,¹² aceleci¹³ ve hırslı bir tabiatı,¹⁴ yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökebilecek bir potansiyeli vardı.¹⁵ Ancak Yüce Allah ona değer verip¹⁶ kendi ruhundan üflemiş,¹⁷ onu yeryüzünün halifesi kılmış¹⁸ ve yaratılışın hikmeti olan kulluk imtihanı ile baş başa

⁷ HM18162 İbn Hanbel, IV, 227; HM18164 İbn Hanbel, IV, 227.

⁸ DM2561 Dârimî, Büyû', 2; HM18164 İbn Hanbel, IV, 227.

⁹ Kıyâme, 75/2.

¹⁰ Tevbe, 9/118.

¹¹ B4418 Buhârî, Meğâzî, 80; T3102 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 9.

¹² Nisâ, 4/28.

¹³ Enbiyâ, 21/37.

¹⁴ Meâric, 70/19.

¹⁵ Bakara, 2/30.

¹⁶ İsrâ, 17/70.

¹⁷ Hicr, 15/29.

¹⁸ Bakara, 2/30.

bırakmıştı.¹⁹ Artık sorumluluğunun bilincinde davranarak meleklerin bile saygı duyduğu²⁰ yüksek mertebelere ulaşmak da ahlâkî zaafılar göstererek aşağıların aşağısına düşmek²¹ de onun elindeydi. Üstelik Yüce Allah onu yaratırken, içine hem kötülüğü hem de kötülükten sakınma yeteneğini ilham etmişti.²² Vicdan, insana verilen bu ilâhî ilhamın adıydı.

İnsanın yaratılışında bulunduğu içindir ki vicdanın sesi, fitratın sesidir. Vicdanın iyi kabul ettiği şeyler, insanın yaratılışı ve Yaraticısı açısından da iyi; vicdanın kötü gördüğü şeyler, insanın yaratılışı ve Yaratan'ı için de kötüdür. Nitekim kendisine, “İman nedir?” diye soran bir sahâbiye Allah Resûlü şöyle cevap vermiştir: “Bir kötülük yaptığında bu seni üzüyor, bir iyilik yaptığında bu seni sevindiriyorsa sen müminsin.”²³

Ancak bu ilişki karşılıklıdır; vicdandan imana giden bir yol olduğu gibi, imandan vicdana giden de bir yol vardır. Bu nedenle, “Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”²⁴ “Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkıyar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.”²⁵ Şu hâlde Allah'a karşı tam bir ihlâsla hareket eden müminin kalbi ve vicdanı, onu asla aldatmaz.²⁶

İnsanın içinden gelen bir ses olarak vicdan, bir hadiste melek ve şeytanın yani iyiliği ve kötülüğü telkin eden iki farklı varlığın merkezi olarak tarif edilir: “İnsanoğluna şeytan da melek de yaklaşır. Şeytanın yaklaşması, onu kötülüklerle götürmek ve ona hakkı yalanlatmaktır. Meleğin yaklaşması ise, onu hayırlara götürmek ve ona hakkı doğrulamaktır. Kim (hayra yönelme arzusu) hissederse bunun Allah'tan olduğunu bilsin ve Allah'a hamdetsin. Kim de içinde diğerini (şeytanın vesvesesini) hissederse, taşlanmış ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınsın.”²⁷

Vicdan, Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde çoğu zaman “kalp” kelimesiyle karşılaşılır. Mutmain kalpler,²⁸ selim kalpler,²⁹ Allah'a yönelmiş kalpler,³⁰ Allah anıldığı zaman titreyen kalpler,³¹ birbirine bağlı kalpler,³² Allah'a saygılı kalpler,³³ huşû duyan kalpler³⁴ sahibini iyi davranışlara yönlendirip kötülüklerden alıkoyar. Ne var ki bazen zulüm ve kibir,³⁵ bazen inat, ihtiras ve taassup,³⁶ bazen hevâ ve heves³⁷ gibi olumsuz duygular vicdanın sesini bastırır. Bu yüzden eğri kalpler,³⁸ gafil kalpler,³⁹ katı kalpler,⁴⁰ perdeli kalpler,⁴¹ hasta kalpler,⁴² mühürlü kalpler,⁴³ hakikatin sesine kapalı kalpler,⁴⁴ kör ve düşünemeyen kalpler⁴⁵ ve kilitli kalpler⁴⁶ olarak nitelenen kötü kalpler de vardır.

¹⁹ Mülk, 67/2.

²⁰ Bakara, 2/34.

²¹ Tin, 95/4-5.

²² Şems, 91/7-10.

²³ HM22512 İbn Hanbel, V, 251.

²⁴ Ra'd, 13/28.

²⁵ En'am, 6/125.

²⁶ HM21924 İbn Hanbel, V, 184.

²⁷ T2988 Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an, 2.

²⁸ Ra'd, 13/28.

²⁹ Şuarâ, 26/89.

³⁰ Kaf, 50/33.

³¹ Enfâl, 8/2.

³² Enfâl, 8/11.

³³ Hac, 22/54.

³⁴ Hadid, 57/16.

³⁵ Neml, 27/14.

³⁶ Enbiyâ, 64-65.

³⁷ Câsiye, 45/23.

³⁸ Âl-i İmrân, 3/7.

³⁹ Kehf, 18/28.

⁴⁰ Bakara, 2/74.

⁴¹ Bakara, 2/88.

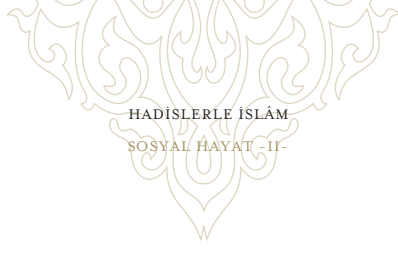
⁴² Bakara, 2/10.

⁴³ Câsiye, 45/23.

⁴⁴ Fussilet, 41/5.

⁴⁵ Hac, 22/46.

⁴⁶ Muhammed, 47/24.

İşte böyle durumlarda insanın yüreğinin götürdüğü yer, gitmesi gereken yer olmayabilir. O yüzden kendi vicdanının sesine kulak vermeyi başaramayan yahut türlü kötülüklerle vicdanını kirleten kimseler, bazen çevresinin, mahallesinin ve hatta komşusunun sesiyle yönünü tayin edebilir. Rivayete göre bir adam Hz. Peygamber'e, "İyi mi kötü mü yaptığımı nasıl bilebilirim?" diye sorduğunda Peygamber (sav) şu karşılığı vermiştir: "Komşularının, 'İyi yaptın!' dediğini duyarsan iyi yapmışsındır. Onların, 'Kötü yaptın!' dediğini duyarsan da kötü yapmışsındır."⁴⁷

Esasen İslâm'da erdemli ve duyarlı bir toplum oluşturmaya yönelik en önemli sosyal ödev, "emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker" şeklinde ifade edilen faaliyettir. Yüce Allah, "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun!"⁴⁸ âyetiyle insanlar arasında iyiliğin egemen kılınması ve kötülüğün önlenmesi gayretini toplumsal bir vazife olarak tespit eder. Resûl-i Ekrem de kötülüğe karşı sözlü, fiilî ve psikolojik mücadele etmeye çağırır müminleri: "İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle (ona karşı kin ve nefret beslesin). Bu ise imanın asgarî gereğidir."⁴⁹

Toplumsal sorumluluk gereği, Allah Resûlü'nün anlattığı şu temsilde bulur en güzel ifadesini: "Allah'ın koymuş olduğu sınırları gözetenler ile o sınırları çiğneyen kimseler, bir gemideki yolculara benzer. Onlar kendi aralarında kura çekip gemiyi paylaşmışlar ve kimilerine geminin üst tarafı, kimilerine de alt tarafı düşmüştü. Geminin alt kısmında bulunanlar, suya ihtiyaç duyduklarında, yukarıdakilerin yanına geliyorlar (ve su ihtiyaçlarını oradan gideriyorlar)dı. Bir defasında kendi kendilerine, 'Biz kendi payımıza düşen alt kısımda bir delik açsak da, yukarıdakileri hiç rahatsız etmesek.' dediler. Eğer yukarıdakiler, alttaki insanları istekleriyle baş başa bırakırlarsa, topluca helâk olurlar. Eğer onlara engel olurlarsa, hem kendileri hem de diğerleri kurtulur."⁵⁰

Kamuoyu ve kamu vicdanında yaşayan değer yargıları, pek çok durumda dinî ve ahlâkî değerlerle aynı istikamettedir. Bilgin sahâbî Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen rivayet bunu anlatır: "Müslümanların iyi ve güzel gördükleri şeyler, Allah katında da iyi ve güzeldir; Müslümanların kötü ve çirkin gördükleri şeyler, Allah katında da kötü ve çirkindir."⁵¹ Allah Resûlü'ne atfedilen, "Allah, benim ümmetimi sapıklık üzerine bir araya getirmeyecektir."⁵² rivayeti de bunu destekler.

Uzun geçmişleri olan örf ve âdete dayalı uygulamalar ve kaideler de, toplumsal ve hukukî açıdan birer kaynaktır. Örf ve âdetlere uygun davra-

⁴⁷ İM4223 İbn Mâce, Zühd, 25; HM3808 İbn Hanbel, I, 402.

⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/104.

⁴⁹ M177 Müslim, İmân, 78.

⁵⁰ B2493 Buhârî, Şirket, 6.

⁵¹ HM3600 İbn Hanbel, I, 379.

⁵² T2167 Tirmizî, Fiten, 7; D4253 Ebû Dâvûd, Melâhim, 1.

nışlar toplum tarafından onaylanırken, bunlarla uyum içinde olmayan davranışlar kınanır ve ayıplanır. Ancak bir davranış, sadece toplumda kabul gördüğü için doğru ya da meşru kabul edilemez. Çünkü yaygın bazı inançlar ve uygulamalar, haklı ve gerçek bir temele sahip olmayabilir.⁵³ Ayrıca toplumun suç ve hatalara karşı tepkisi denge ve düzen açısından her zaman istikrarlı olmayabilir. Bu tepkinin sonuçları her zaman öngörülemezdir.

Hukukî müeyyideler, işte tam da toplumsal, örfî ve vicdanî yaptırımların yetersiz kaldığı böylesi durumlarda kendini gösterir. Kişinin davranışları karşılığında hangi sonuçlarla karşılaşacağını dengeli, somut, caydırıcı ve sonucu öngörülebilir bir biçimde belirler hukukî yaptırımlar.

Kurumsallaşmış bir cebir unsuru olan hukukî müeyyideler, mânevî zorlama unsuru olan cezaî tehditle ilk önce hukuka aykırı fiillerin işlenmesini engeller. Eğer bu yeterli olmaz ve hukuka aykırı bir fiil işlenirse o zaman maddî zorlama unsuru olan cebir vasıtasıyla, ortaya çıkan haksızlığı telâfi eder. Bazen bir hukukî işlemin temelindeki bozukluk ya da eksiklik nedeniyle o işlemi hükümsüz kılar,⁵⁴ bazen ortaya çıkan bir zararın yükümlü tarafından tazmin edilmesini sağlar,⁵⁵ kimi zaman da hak ihlâlinde bulunan kimse hakkında mağdurun devlet gücüne başvurması için icbarı mümkün kılar. Kısacası suçun çeşidine ve derecesine, suçlunun durumu ve şartlarına göre değişen farklı cezaî yaptırımlar uygulanır.

Hukukî müeyyideler eşitlik,⁵⁶ adalet⁵⁷ ve hakkaniyet⁵⁸ çerçevesinde yerine getirilmeli ve uygulamada belirli esaslar gözetilmelidir. Her şeyden önce hukukî müeyyideler keyfî değil kanunîdir⁵⁹ ve kanunlar önünde herkes eşittir.⁶⁰ Müeyyideye konu olan bütün suçlar şahsîdir; suçun şahsiliği ilkesince, “Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez.”⁶¹ Suç işleyen kimse, ancak işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırılabilir.⁶² “Suç ve cezanın denkliği” anlamına gelen “kısas” işte buradan gelir.⁶³ Adaleti temin ettiği ve masum hayatları koruduğu için Kur’an’da, “Kısasta hayat vardır.” buyrulur.⁶⁴ Ancak Allah Teâlâ’nın rahmeti ve hafifletmesiyle, daha önce İsrâiloğulları’na verilmemiş bir hüküm olarak⁶⁵ İslâm’da mağdurun yakınlarına kısastan vazgeçip kan bedeli (diyet/tazminat) isteme hakkı verilir.⁶⁶ Eğer öldürülen kimsenin yakınları kısas hakkından vazgeçip diyetle razı olurlarsa artık taraflar hakkaniyete uymalı ve öldüren kişi gereken diyeti zorluk çıkarmadan ödemelidir.⁶⁷ Ancak kim yakınıni öldüren katili karşılıksız olarak affederse bu davranışı günahlarına kefarete olacak,⁶⁸ onun asıl mükâfatını vermeyi de bizzat Yüce Allah üstlenecektir.⁶⁹

⁵³ Bakara, 2/170; Zuhruf, 43/24.

⁵⁴ B2168 Buhârî, Büyü’, 73.
⁵⁵ D4587 Ebû Dâvûd, Diyat, 23; MU1555 Muvatta’, Ukûl, 1.

⁵⁶ M4410 Müslim, Hudûd, 8.

⁵⁷ Mâide, 5/8; D3575 Ebû Dâvûd, Kadâ’ (Akdiye), 2.

⁵⁸ İM2422 İbn Mâce, Sadakât, 15.

⁵⁹ M4470 Müslim, Akdiye, 1.

⁶⁰ N4736 Nesâî, Kasâme, 8-9; D4494 Ebû Dâvûd, Diyat, 1.

⁶¹ En’âm, 6/164; T3087 Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’an, 9.

⁶² Nahl 16/126; T3129 Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’an, 16.

⁶³ Bakara, 2/178.

⁶⁴ Bakara, 2/179.

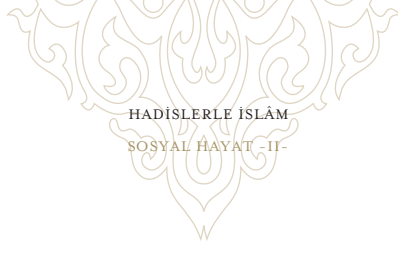
⁶⁵ B4498 Buhârî, Tefsîr, (Bakara) 23.

⁶⁶ Bakara, 2/178.

⁶⁷ Bakara, 2/178.

⁶⁸ Mâide, 5/45.

⁶⁹ Şûrâ, 42/40.

İşte burası affetme erdeminin adalet erdeminden öteye geçtiği yerdir. Burası tam da ihsan mertebesidir. Zira işlenen suça karşılık ona denk bir ceza vermek adalettir; ancak cezalandırmaktan vazgeçmek, adaleti de aşan bir erdemdir. Bu yüzden Peygamber Efendimizin ifadesiyle, “Bağışlamada hata etmek, cezalandırmada hata etmekten daha iyidir.”⁷⁰ Affetmek zor ve fakat yapılmaya değer bir iştir.⁷¹ O, öfkelerini yutan ve insanları bağışlayan takva sahibi kimselerin erdemidir.⁷²

İslâm insanlar arası suçlara yönelik af yetkisini, hakkı çiğnenen mağdurun kendisine veya –bu mümkün olmadığında– yakınlarına verir. Mümin, bir haksızlığa uğradığında ya hukukun eliyle suça denk bir ceza ister yahut bundan daha hayırlı olan af yolunu seçer.⁷³ Ancak Resûl-i Ekrem bir haksızlığa uğrayan müminin bizzat buna misilleme yapma hakkının olmadığını söyler.⁷⁴ Zira misilleme yapmak hem toplumda kargaşa ve düzensizlik çıkarabilir, hem de haksızlığa uğrayan kişi suçluya kendi gördüğü zarardan daha fazlasını vermek suretiyle mazlum iken zalim durumuna düşebilir. O yüzden affetme kararı mağdurun kendisine veya yakınlarına, suçluların cezalandırılması suretiyle adaletin gerçekleşmesi ise hukukî müesseselerin yetkisine verilmiştir.

İslâm’da maddî ve somut hukukî yaptırımların, bir de uhrevî ve mânevî yönü vardır. Mümin bir kimse belli bir biçimde davrandığı veya davranmadığı zaman hem maddî delillere dayalı olarak zâhiri, hem de ilâhî adaletin tecellisi olarak uhrevî sonuçlarla karşılaşır.⁷⁵ Öte yandan maddî delillerin yetersiz kaldığı ve hatta gerçeği ters yüz ettiği zamanlarda, uhrevî müeyyideler yegâne yaptırımdır.⁷⁶ Dinî hakikatleri öğreten bir Peygamber ve hukukî müeyyideleri uygulayan bir hâkim olarak Hz. Muhammed (sav),⁷⁷ kendisine gelen hukukî davalarda kimi zaman uhrevî müeyyideleri de dile getirmiştir.⁷⁸

İslâm’da bütün müeyyidelerin nihaî kaynağı Yüce Allah’tır. O Allah ki kullarının tüm yaptıklarını görür,⁷⁹ gizli ve aşikâr tüm konuşmalarını, hatta içinden geçenleri dahi bilir.⁸⁰ Çünkü O, insana şah damarından daha yakındır.⁸¹ O, hayat veren, sonra öldürecek olan, daha sonra tekrar diriltecek olandır.⁸² Öldükten sonra kabirlerinden çıkarılacak insanları⁸³ sorguya çekecek olan yine O’dur.⁸⁴ Hesapları seri bir şekilde gören Allah,⁸⁵ hiç kimseye, hiçbir şekilde haksızlık etmeyecektir.⁸⁶ O âdildir, adaletle hükmedendir.⁸⁷ “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görecektir, kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görecektir.”⁸⁸ Ameller tartıldığında kimlerin sevap

⁷⁰ T1424 Tirmizî, Hudûd, 2.

⁷¹ Şûrâ, 42/43.

⁷² Âl-i İmrân, 3/134.

⁷³ T1405 Tirmizî, Diyât, 13;

D4496 Ebû Dâvûd, Diyât, 3.

⁷⁴ İM2340 İbn Mâce, Ahkâm,

17; MU1435 Muvatta’,

Akdiye, 26.

⁷⁵ M4470 Müslim, Akdiye, 1;

B25 Buhârî, İmân, 17.

⁷⁶ B6967 Buhârî, Hiyel, 10.

⁷⁷ Nisâ, 4/65.

⁷⁸ D3245 Ebû Dâvûd, Nüzûr,

1.

⁷⁹ Hadîd, 57/4.

⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/29.

⁸¹ Kâf, 50/16.

⁸² Hac, 22/66.

⁸³ Rûm, 30/19.

⁸⁴ Bakara, 2/284.

⁸⁵ Bakara, 2/202.

⁸⁶ Enbiyâ, 21/47.

⁸⁷ Mü’min, 40/20.

⁸⁸ Zilzâl, 99/7-8.

tartıları ağır basarsa, onlar kurtuluşa erecekler, kimlerin de tartıları hafif gelirse, onlar ebedî olarak cehenneme gireceklerdir.⁸⁹

İslâm insanlardan ilâhî iradeye uygun bir yaşantı sürmelerini ister. Dünya ve âhîret mutluluğuna ulaşmaları için onlara hükümler ve ilkeler getirir. Bu hüküm ve ilkelerin maksatları özetle şöyle ifade edilir: Dinin korunması, canın korunması, neslin korunması, malın korunması, aklın korunması. Müminlerden bu beş zorunlu ilkeyi (zarûriyyâtı) korumaları istenir. İslâm ayrıca bu unsurlara varlık kazandırmak ve onların devamını sağlamak için maddî ve mânevî müeyyideler tespit eder.

Dinin korunması için insanlardan kendi hevâ ve heveslerine uymamaları, hevâ ve heveslerini ilâh edinmemeleri⁹⁰ ve din uğrunda cihad etmeleri emredilir.⁹¹ İslâm'ı seçtikten sonra dininden dönenler ise Kur'an'da cehennem ile tehdit edilir.⁹²

İslâm, neslin korunmasını ve insanların sağlık, ahlâk, hukuk ve din açılarından doğru biçimde çoğalmalarını temin etmek için maddî ve mânevî müeyyideler getirir. “Zinaya yaklaşmayın. O çirkin bir iştir, çok kötü bir yoldur.”⁹³ âyetiyle zinaya götürecek davranışları kesin biçimde yasaklar. Öte yandan ilgili âyette celde (sopa)⁹⁴ ve bazı rivayetlerde ise recm (taşlayarak öldürme) cezası⁹⁵ ile maddî yaptırım; zinanın “büyük günahlardan olduğu” ifade edilerek de⁹⁶ mânevî yaptırım uygulanır.

İslâm, hayatın korunmasına yönelik müeyyideler de koyar. “Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın!”⁹⁷ âyetiyle insan hayatının dokunulmazlığını ilân eder. İntihar etmek,⁹⁸ kan davası gütmek,⁹⁹ terör ve anarşi çıkarmak¹⁰⁰ gibi yaşam hakkına yönelik suçları yasaklar. Kısas, diyet ve tazminat gibi maddî müeyyidelerle¹⁰¹ ve cehennem azabı¹⁰² gibi uhrevî müeyyidelerle hayatı destekler.

Tıpkı can gibi mal da dokunulmazdır¹⁰³ ve diğer ilkeler gibi malın korunması da maddî¹⁰⁴ ve mânevî müeyyidelerle¹⁰⁵ teminat altına alınmıştır.

Dinimiz aklın korunması için akla zarar veren¹⁰⁶ alkollü içkileri ve uyuşturucuları yasaklar.¹⁰⁷ Bunları önlemek için maddî müeyyide olarak celde (sopa) cezasını,¹⁰⁸ mânevî müeyyide olarak da cehennem azabını¹⁰⁹ öngörür.

Kısacası İslâm, bir taraftan hukukî ve ahlâkî bir sistem olarak “kötü” ve “yasak” kategorisine giren davranışlara maddî müeyyideler koyarken, aynı zamanda metafizik bir değerler sistemi olarak “günah” sınıfına giren davranışlara da dinî ve uhrevî müeyyideler öngörür. Bu nedenle iyi

⁸⁹ Mü'minûn, 23/102-103.

⁹⁰ Câsiye, 45/23.

⁹¹ Tevbe, 9/29.

⁹² Bakara, 2/217.

⁹³ İsrâ, 17/32.

⁹⁴ Nûr, 24/2.

⁹⁵ B6813 Buhârî, Hudûd, 21.

⁹⁶ M258 Müslim, İmân, 142.

⁹⁷ İsrâ, 17/33.

⁹⁸ B5778 Buhârî, Tıb, 56.

⁹⁹ M2950 Müslim, Hac, 147.

¹⁰⁰ Mâide, 5/33.

¹⁰¹ D4496 Ebû Dâvûd, Diyât, 3; İM2623 İbn Mâce, Diyât, 3.

¹⁰² Nisâ, 4/93.

¹⁰³ Bakara, 2/188; M360

Müslim, İmân, 225.

¹⁰⁴ Mâide, 5/38.

¹⁰⁵ İM2583 İbn Mâce,

Hudûd, 22.

¹⁰⁶ B5581 Buhârî, Eşribe, 2.

¹⁰⁷ M5219 Müslim, Eşribe,

74.

¹⁰⁸ M4452 Müslim, Hudûd,

35.

¹⁰⁹ T1862 Tirmizî, Eşribe, 1;

İM3377 İbn Mâce, Eşribe, 4.